

ПОВІТРЯНО-ДЕСАНТНІ ОПЕРАЦІЇ У ПЕРІОД РАДЯНСЬКО-НІМЕЦЬКОЇ ВІЙНИ

© Сташко А.І., 2009

Висвітлено використання ПДВ у роки радянсько-німецької війни, розвиток воєнного мистецтва під час Вяземської і Дніпровської повітряно-десантних операцій, участь ПДВ у Корсунь-Шевченківській операції.

The use of the airborne troops in the years of Soviet – Germane war, an art of war development during Vyazemska and Dniprovska airborne operations and participation of airborne troops in Korsun-Shevchenkivska operation are described.

Вивчення досвіду застосування ПДВ у роки радянсько-німецької війни вимагає нових концептуальних підходів і методології. Маючи світову першість у воєнно-теоретичному обґрунтуванні необхідності розвитку мобільних ПДВ та їх практичне створення ще у 30-х роках ХХ ст., Радянська армія в перші роки війни втратила фактично весь особовий склад висококваліфікованих, вишколених десантників. Вивчення бойового шляху ПДВ порівняно з застосуванням ПДВ західних країн у роки Другої світової війни з акцентуванням на недоліках і прорахунках вищого командування ще не отримало належного вивчення та узагальнення у вітчизняній науці. В Україні не видано жодної фундаментальної праці з цієї теми, хоча держава прагне інтеграції у воєнній сфері із західними країнами, де аеромобільні війська становлять вагомий компонент національної безпеки.

Аналіз стану наукових досліджень історії воєнного мистецтва, історії війн у радянській, вітчизняній та зарубіжній історіографії, архівних та документальних матеріалів свідчить про доволі обмежене висвітлення історії формування та розвитку ПДВ та їх участі у воєнних діях. Комплексні наукові праці з історії радянських ПДВ не публікувалися.

Дослідження свідчить, що у фундаментальних працях з військової історії радянського періоду питання формування і розбудови ПДВ висвітлено неповно, без акцентування на значенні досвіду використання повітряних десантів у бойових діях радянсько-німецької війни і перспективності для розвитку воєнного мистецтва [9]. У книзі “История военного искусства”, призначення слухачів військових академій радянських збройних сил, засвідчено нехтування здобутків воєнно-теоретичних досліджень щодо використання ПДВ як вагомого і перспективного роду військ у виборі стратегії і тактики ведення бойових дій, роль ПДВ під час радянсько-німецької війни висвітлено фрагментарно, а у висновках щодо розвитку воєнного мистецтва тільки вказано, що Повітряно-десанті війська належали до Сухопутних військ, які отримали найбільший розвиток у роки війни. На противагу участь кавалерійських корпусів відзначалася в усіх бойових операціях Радянської армії, навіть на завершальних етапах Другої світової війни [10, с. 521]. Водночас дії ПДВ зарубіжних армій висвітлювалися тенденційно, ідеологічне нашарування в оцінці воєнних операцій Повітряно-десантних військ посідало чільне місце.

Значний інтерес становлять праці українських, російських та інших зарубіжних воєнних істориків, що з'явилися після 1991 р., і дають змогу поповнити історіографію розвитку воєнного мистецтва ПДВ у роки війни. У Воєнно-історичному збірнику за редакцією російського воєнного історика В. Гончарова вперше було зроблено спробу зібрати інформацію про усі основні десанти радянсько-німецької війни (повітряні і морські, радянські і німецькі), що мали стратегічне значення і вирішували тактичні завдання [8]. Роль і місце Повітряно-десантних військ в ретроспективному і сучасному аспектах висвітлено в працях російських дослідників Ю. Ненахова, А. Шпака [17; 31].

У багатьох публікаціях, що виходили в світ у різні роки, зарубіжні автори Амстронг Дж., Гальдер Ф., Карель П., Рейнгардт К. висловлюють свій погляд на перебіг воєнних дій на Східному фронті [1; 6; 11; 18]. Багатий фактичний матеріал містять твори західних авторів Д. Міллера, К. Макнаба, К. Смітта, перекладених російською мовою, про дії іноземних ПДВ у Другій світовій війні [13; 15; 22].

У відкритих дисертаційних працях вітчизняних дослідників питання формування та розвитку ПДВ у 30-х роках ХХ-го ст., у часи Другої світової війни, у повоєнний період висвітлено дуже обмежено. У кандидатській дисертації А.Я. Сала згадується участь повітряно-десантних дивізій у Корсунь-Шевченківській операції 1944 року [19].

Джерельну базу дослідження становлять класичні воєнно-теоретичні праці, мемуари, навчальні, програмно-нормативні матеріали з десантної справи, архівні документи. Цінним джерелом первинної інформації щодо ведення бойових дій ПДВ у роки війни є збірники архівних воєнно-історичних матеріалів [21; 28]. Вагомим внеском у розроблення теми участі ПДВ у радянсько-німецькій війні є мемуари професіоналів-десантників, учасників війни: Д.С. Сухорукова, В.П. Павленка, А.В. Чікрізова, І.Г. Старчака, П.А. Белова, І.І. Лісова, М.М. Малахова, Г.П. Софронова, Б.М. Шапошнікова [3; 4; 12; 14; 26; 25; 30].

Новизна дослідження полягає в аналізі історіографії радянського і пострадянського періодів з питань використання ПДВ під час радянсько-німецької війни та порівнянні основних завдань і підсумків оперативно-стратегічних та оперативних повітряних десантів радянських військ і військ західних країн під час Другої світової війни.

Вяземська повітрянодесантна операція – найбільша операція ПДВ в роки радянсько-німецької війни, що відіграла важливу роль під час контрнаступу під Москвою для сприяння військам Західного і Калінінського фронтів в оточенні і розгромі вяземсько-юхновського угруповання німців. На початку січня 1942 р. командування Західного фронту вирішило висадити повітряний десант для надання допомоги 43-й і 49-й арміям. До складу десанту передбачалося включити один батальйон 201-ї повітряно-десантної бригади капітана І.А. Суржака і парашутний загін майора І.Г. Старчака, а також 250-й повітряно-авіадесантний полк майора Н.Л. Солдатова. Бійці 250-й полку жодного досвіду стрибків з парашутом полку не мали, були оснащені автоматами і пройшли лише коротке навчання бою в нічних умовах і підіривній справі. Тому основні сили передбачалося висаджувати посадковим способом. Загалом передбачалося перекинути 1850 осіб. Однак для операції було виділено тільки 31 транспортний літак – 21 машина ТБ-3 і 10 літаків ПС-84. Тому план операції змінили, вирішивши проводити її в 4 рейси [8, с. 272–274.].

1-й батальйон 201 ПДБ висадився в ніч на 3 січня 1942 р. в районі села Гусево без спротиву ворога. Загін майора Старчака для захоплення аеродрому Велике Фат'яново був відправлений в ніч на 4 січня. В останній момент його чисельність збільшилася до 416 осіб [26]. Передова група під командуванням Старчака легко захопила аеродром, але з'ясувалося, що смуги занесено снігом, і без лиж важкі ТБ-3 на них приземлитися не зможуть. Після висадження було зібрано 85 % парашутистів, що можна вважати великим успіхом [8, с. 276.].

Висадження 250 полку на аеродром Велике Фат'яново було відмінено, а група Старчака відповідно до наказу перейшла до диверсійних дій (підірвали залізничний міст біля платформи Костіно, знищили ворожі ешелони на станції Мятлево). 20 січня група Старчака в кількості 87 осіб об'єдналася з силами скерованої назустріч їй 34-ї окремої стрілкової бригади.

Більшість істориків ПДВ визначають хронологічні рамки наступного етапу В'яземської повітряно-десантної операції 18 січня – 28 лютого 1942 року. 18 січня біля села Желанье висадилися ті самі сили, що брали участь в незавершеному висадженні біля Мятлево 3–4 січня. Тому є підстави вважати, слідом за генерал-лейтенантом Г.П. Софроним, ці дії частинами однієї послідовної операції, плани якої постійно змінювалися [25].

Для забезпечення дій Калінінського і Західного фронтів на Вяземсько-Юхновському напрямі в ніч на 16 січня у 20 км північно-західніше від Медині було викинуто посилену парашутну роту із складу 1-го батальйону 201 пдбр. Десантники діяли на шляхах відходу німецьких військ, а пізніше об'єдналися з частинами 43-ї армії. Для підтримання наступу 50-ї армії і кавалерійського корпусу

генерала Белова командування Західного фронту вирішило висадити повітряний десант для перехоплення ворожих комунікацій в тилу у ворога в 40 км південніше від Вязьми. До складу десантної групи входили ті самі сили: 250 повітряно-десантний полк, 1-й і 2-й батальйони 201-ї пдбр з складу 5-го пдк. Загальна схема висадження залишалася такою ж, як і в нездійсненній операції в районі Великого Фат'янова. Загалом в районі Желанье висадилося 642 десантники з легкою стрілковою зброєю, а також викинуто 10 мінометів, 5 протитанкових гвинтівків, 7 рацій, 350 кг вибухівки. Вони виявили злітну смугу біля Знаменки, підготували снігову злітну смугу біля с. Плєснево, що дало змогу повітрям перекинути 1643 десантники із складу 250 полку на чолі з майором Н.Л. Солдатовим, а також зброю і боеприпаси. 20–30 січня 1942 р. десантники діяли на комунікації ворога, вели бої за Знаменку, Городянку, інші населені пункти. 30 січня основні сили десанту об'єдналися з військами 1-го кавалерійського корпусу. 4 лютого 250-й повітряно-десантний полк увійшов до складу 329-ї стрілкової дивізії 33-ї армії і надалі діяв як стрілкова частина.

Для завершення оточення вяземсько-юхновського угруповання військами Західного і Калінінського фронтів Ставка ВГК передбачала висадити повітряний десант в район Озеречні. Штаб ПДВ за участю штабу ВПС розробив план повітряно-десантної операції, визначивши мету операції в захопленні залізничної ділянки і шосейної дороги Вязьма-Смоленськ, вихід до міст Вязьма, Дорогобуж, Юхнов, перехопленні ворожих комунікацій, а також відволікання на себе значних сил супротивника. Ставка ВГК наказала десантувати в район Озеречні (45 км західніше від Вязьми) 4-й повітряно-десантний корпус. Початок десантування корпусу планувався на 21 січня, але у зв'язку із затримкою висунення частин корпусу в початковий район воно було перенесене на 26–27 січня. Десантування відбувалося в декілька етапів через відсутність транспортної авіації. У джерелах вказується, що з 27 січня до 2 лютого 1942 р. було десантовано 34,4 т вантажів, однак кількість десантованих парашутистів різна: у праці Г.П. Софронова “Десанты Великой отечественной войны” – 2323 десантники, в книзі А.Г. Федорова “Истории военного искусства” – 2497 тис. бійців [8, с.298; 10, с.148; 25; 27]. Висадка парашутистів здійснювалася на великій площі, тому в райони збору зійшлися тільки 1320 осіб, а 1003 (43 % висаджених) в бригаду не прийшли.

Підрозділи 8-ї бригади розпочали самостійні дії, буквально з повітря пішовши в бій. Батальйон під командуванням майора А. Кобца блокував залізницю та автомагістраль на захід від Вязьми. Фашисти кинули сюди до двох батальйонів піхоти, бронепоезди, прагнучи оточити і знищити парашутистів. Десантники раптовою атакою знищили в бою гарнізон в Асташково, захопили села Беломор, Дягельово, розгромили гітлерівський штаб танкової дивізії. Майже місяць бригада не виходила з боїв. Обходячи вузли оборони, безперервно змінюючи напрями ударів, десантники раптовими атаками громили гарнізони, обози, склади. Ці зухвалі прийоми бою становили основу вживаної ними тактики рейдових дій, яка не втратила свого значення і сьогодні. Генерал армії Г. Жуков в наказі військам Західного фронту поставив в приклад десантну бригаду всім військам.

Головне командування Західного напрямку, очолюване Г.К. Жуковим, вирішило поновити викидання залишків 4-го корпусу на допомогу частинам 1-го гвардійського кавалерійського корпусу і 33-ї армії. Загалом з 17 до 24 лютого для викидання повітряного десанту було виконано 612 літако-вильотів, з них 443 – успішних. Не повернулися з бойового завдання три екіпажі. Загалом в тил супротивника було викинуто 7373 людини, 1525 парашутно-десантних м'яких мішків з боеприпасами, продуктами, медикаментами [27, с. 237].

На початку лютого 1942 року особливо важкі бої точилися на Західному напрямі. Ставка зажадала активізувати дії Калінінського і Західних фронтів. 50-та армія генерал-лейтенанта І. Болдіна одержала завдання пробити пролом в обороні супротивника на Варшавському шосе і завдати удару по Юхнову. Туди ж, на Юхнов, був перенацілений 4-й корпус, висадка якого була відновлена в другій половині лютого. У ніч на 24 лютого 1942 року корпус розпочав наступ у напрямі Юхнова назустріч військам 50-ї армії. Корпус змушений був перейти до кругової оборони [10, с. 148].

Гітлерівці робили все нові спроби, щоб блокувати десант і розгромити його. Наполегливі бої тривали з 11 березня до 12 квітня 1942 року. Фашисти розробили спеціальну операцію під кодовою назвою “Ганновер-1” для повного розгрому групи генерала Белова. У навколишніх гарнізонах

зосереджуються частини двох армійських корпусів загальною чисельністю до семи дивізій з танками та артилерією [8, с. 327]. Перед початком операції планувалося провести диверсійну операцію для знищення наших штабів, створення паніки. У розташування 9-ї бригади просочився загін диверсантів “Граукопф” у складі понад 300 осіб, переодягнутих у форму радянських військ [8, с. 328]. Десантники вжили відповідні заходи, і диверсанти незабаром були розгромлені. Корпус потрапив в скрутне становище. Весняне бездоріжжя, торф’яні болота унеможлилювали риття окопів, землянок. У цей час за наказом Ставки корпус здійснив рейд у напрямі Угри для прориву лінії фронту. У строю залишилося не більше трьох тисяч осіб. Не вистачало боєприпасів, продовольства.

У кінці травня 1942 р. розпочалося визволення 4-го повітряно-десантного корпусу з оточення. За розпорядженням командувача Західним фронтом в тил супротивника з 29 травня до 3 червня десантувалося понад 4000 осіб зі складу 23-ї і 211-ї повітряно-десантних бригад, викинуто 131 протитанкову гвинтівку, 184 ручних кулеметів, 48 батальйонних мінометів [8, с. 336]. Двадцять три частини корпусу разом з кавалеристами зосередилися в районі Буйково. В районі Жиліно 4-й корпус, що взаємодіяв з кіннотниками Белова і 10-ю армією, для виведення десантників з оточення пробив коридор завширшки 500 метрів в обороні ворога. До 28 липня 1942 р. залишки 4-го повітряно-десантного корпусу з боєм прорвалися через оборону німців і вийшли на передову смугу 10-ї армії.

Вяземська повітряно-десантна операція була першою в історії радянського військового мистецтва, в якій підготовка і висадження такого великого десанту проводилися у вкрай стислі терміни, за дуже складних для наступу військ фронтів оперативних обставин, взимку, вночі, в складних метеорологічних умовах, у край обмеженою кількістю військово-транспортної авіації. Саме цим можна пояснити недоліки, що допущені під час організації і підготовки повітряно-десантної операції. Загалом дії 4-го повітряно-десантного корпусу в тилу супротивника відіграли значну роль в розгромі німецько-фашистських військ під Москвою. Десантники, кіннотники і партизани, які діяли в районі Вязьми та Юхнова, скували значну частину групи армій “Центр” і тим самим обмежили її можливості для нанесення контрударів по наших наступаючих військах. Майже за шість місяців війни-десантники пройшли тилами німецько-фашистських військ близько 600 км, знищили близько 15 тис. солдат і офіцерів противника. За свідченнями німецького командування, своїми діями десантники істотно порушили систему управління німецькими військами, унеможлививши подальший супротив на значній ділянці фронту.

Незважаючи на відсутність важкого озброєння, недостатній запас боєприпасів та продовольства, значні прорахунки в плануванні операції командуванням фронту, бійці 4-го корпусу повністю виконали своє завдання. Десантники діяли безстрашно, сміливо і винятково наполегливо. Однак фронти мали обмежену кількість танкових, механізованих частин, що знижувало ударні і маневрені можливості військ [10, с. 149.]. Операція засвідчила важливість для успішного десанту взаємодії з частинами, що наступають з фронту, наявності потужної воєнно-транспортної авіації, безперебійного постачання, вогневої підтримки своєї бомбардувальної і штурмової авіації.

Вяземська повітряно-десантна операція стала не тільки наймасовішим повітряним десантом радянських військ, але й однією із найбільших повітряно-десантних операцій Другої світової війни – Критської та Арнемської. Навіть Нормандську і Рурську операції не можна поставити в цей ряд, оскільки вони не мали самостійних цілей і проводилися на невелику глибину з суто тактичними завданнями (сприяння наземним військам в захопленні плацдарму) [8, с. 269]. У повітряному десанті 4-го повітряно-десантного корпусу брало участь понад 10 тисяч парашутистів. Це був перший приклад у воєнній історії, коли такий великий десант проводився вночі у винятково важких зимових умовах, при нестачі транспортної авіації і повному пануванні ворога в повітрі. Таких повітряно-десантних операцій жодна зарубіжна армія навіть не робила спроб здійснити [4, с. 44].

Востаннє великомасштабне застосування радянських повітряно-десантних військ відбулося в ході визволення Лівобережної і Правобережної України – Дніпровської десантної операції, проведеної восени 1943 р. під час форсування Дніпра. Перед військами Південно-Західного і Південного фронтів було поставлено завдання розгрому донбаського угруповання ворога, завдавши удару

по Павлограду, Запоріжжю, Сталіно (Донецьк), щоб надалі розвинути наступ на низ Дніпра. Розгром німецьких військ в районі річки Міус, просування Степового і Воронежського фронтів південніше і південно-західніше від Харкова, а також розгортання наступу Південно-Західного фронту поставили супротивника в критичне становище. Відступаючи, ворог намагався вивезти з Донбасу матеріальні цінності. Напершкоду цьому, за рішенням Ставки ВГК, з'єднання 17-ї і 18-ї повітряних армій, а також армія дальньої дії завдали масованих ударів по ворожих комунікаціях. У ніч

на 10 вересня група кораблів Азовської військової флотилії висадила десант в Маріуполі. Десантники захопили порт, залізничний вокзал, відбили у ворога ешелони з людьми, яких німці відправляли в Німеччину [10, с. 218].

У розпорядження Воронежського фронту передавалися три повітряно-десантні бригади – 1-ша, 3-тя і 5-та, об'єднані в повітряно-десантний корпус. У корпусі нараховувалося 10 тис. десанників, 24 протитанкових 45-мм гармат, 180 мінометів, 328 протитанкових гвинтівків, 540 станкових і ручних кулеметів. Для десантування виділялися 180 транспортних літаків Ли-2 авіації і 150 бомбардувальників Ил-4 і Б-25 “Мітчел” від складу 101-го полку авіації дальньої дії, а також авіація ПДВ [8, с. 355–356].

19 вересня план операції був затверджений представником Ставки Маршалом Радянського Союзу Г. Жуковим. Висадка перших двох бригад він наказав розпочати в ніч на 26 вересня 1943 р. [8, с. 358]. До ранку 25 вересня 1943 р. в район Букринського плацдарму на Дніпрі за лінію фронту було висаджено 4575 парашутистів і 666 парашутних контейнерів з боєприпасами і продовольством. З аеродрому Смородіно, з якого повинні були десантуватися 45-мм гармат, жоден літак не зміг злетіти в цю ніч через невідповідність. Через відсутність пального для літаків десантування 5-ї гвардійської повітряно-десантної бригади до ночі 25 вересня було припинене. Десантування 3-ї гвардійської повітряно-десантної бригади було повністю завершено (окрім 45-мм гармат). Загалом в першу ніч не було висаджено близько 2 тисяч осіб і близько 600 упаковок з вантажами [8, с. 363; 25].

Однак в райони, намічені для висадки, ворог стягнув сильні резерви у складі чотирьох дивізій, розтинаючи могутнім танковим ударом наші частини, що билися на плацдармі. Фронтowa авіація не подавила німецьку ППО, і екіпажі змушені були збільшувати встановлену висоту і швидкість польоту, втрачаючи орієнтування. Це призвело до розкиду десанту майже на 100 кілометрів – від Ржищева до Черкас. Незважаючи на велику кількість радіостанцій, в деяких літаках їх не було, а в деяких по 3–6 штук, батареї скидалися окремо від рацій. Через те, що із 31 радіостанцій після приземлення могли працювати тільки 5, через вимоги секретності радіокоди мали не радисти, а офіцери-зв'язківці, десантники не могли зв'язатися зі штабом фронту [8, с. 364]. Десантування військ було припинене.

Нищівним ударом п'яти радянських фронтів був тараний неприступний оборонний “Східний вал” і захоплено понад 20 плацдармів на правому березі Дніпра [10, с. 221].

Один з найважливіших плацдармів був в районі Великого Букрина. Для його утримання і розширення Ставка Верховного головнокомандування вирішила застосувати масовий повітряний десант у складі корпусу. У нього увійшли 1-ша, 3-тя і 5-та гвардійські повітряно-десантні бригади, загальна чисельність яких становила близько 10 тисяч осіб. Пройшовши десятки кілометрів фашистськими тилами, безперервно змінюючи напрям ударів, десантники раптовими точними нальотами громили штаби, підривали ешелони. Згодом з'ясувалося: у тилу ворога билося понад 40 груп десанників, які на початку жовтня поблизу Канева об'єдналися в Повітряно-десантну бригаду під командуванням гвардії підполковника Прокопа Сидорчука. Бойові дії бригада продовжувала в районі Велике Старосілля. Окрім диверсій, нальотів на гарнізони, десантники вели ретельну розвідку системи оборони ворога по Дніпру.

У ніч на 13 листопада десантники перейшли в наступ в районі Лозовок, Секирна, Свідовок. Штурмові групи чотирьох батальйонів і загін партизан в нічному чотиригодинному бою вибили фашистів із займаних позицій. Але зустріч з радянськими військами не відбулася – передові частини 52-ї армії прорвати глибокоешелоновану оборону противника на правому березі Дніпра не

змогли. Гітлерівці весь удар скерували на десантників. Бригада опинилася у важкому становищі. Батальйони з боями відійшли в ліс на південь від села Свідовок і зайняли кругову оборону.

У ніч на 14 листопада частини 254-ї стрілецької дивізії нарешті прорвалися на правий берег Дніпра і захопили плацдарм північніше Свідовок. Через декілька годин, перегруповавши залишки своїх сил, бригада десантників вдруге вибила фашистів із Свідовок. Ще упродовж майже трьох тижнів десантники в тісній взаємодії із стрілецькими частинами билися на плацдармі. Тільки 28 листопада 1943 року 5-та повітряно-десантна бригада була виведена з бою в тил і перейшла в резерв Ставки.

28 листопада 1943 р. можна вважати за день завершення операції. Показова реакція Верховного Головнокомандувача Й.В. Сталіна на невдале проведення десантної операції на Дніпрі. У наказі, зокрема, йшлося: “Висадка масового десанту в нічний час свідчить про неграмотність організаторів цієї справи”. Десантники своїми активними діями скували значні сили ворога, чим, поза сумнівом, надали переправленим радянським частинам і з’єднанням серйозну допомогу в розширенні і закріпленні плацдарму в районах Ржищева і Великого Букирина.

Дніпровська Повітряно-десантна операція була останнім прикладом проведення радянським командуванням таких операцій в роки радянсько-німецької війни. З цього часу всі повітряно-десантні війська використовувалися як наземні. Питання про використання добре вишколених, згуртованих, безстрашних командирів і бійців десантних з’єднань і частин під час війни вирішувалося в Ставці Верховного Головнокомандування. Незважаючи на перехід радянських військ у наступ по всьому фронту та швидку зміну обставин на полях бойових дій, командування вирішило відмовитися від подальшого використання повітряно-десантних підрозділів, хоча вони створювалися для масового висадження в тилу противника та для взаємодії з наступаючими військами. Основну ставку було зроблено на невеликі розвідувально-диверсійні групи у 5–7 осіб, основним завданням яких була організація та навчання партизанських загонів та забезпечення розвідувальними відомостями перед великими наступальними операціями.

У наступальних операціях Червоної армії особливе місце за своїми масштабами і результатами належить Корсунь-Шевченківській наступальній операції (24 січня – 18 лютого 1944 р.), здійсненій військами 1-го і 2-го Українських фронтів з очищення та знищення угруповання ворога в звенигородсько-миронівському виступі. На думку дослідника А. Сала, у діях радянського військового керівництва все ще відчувався брак досвіду [19, с. 8]. Так, Ставка ВГК із запізненням визначила завдання 2-му Українському фронту в грудні 1943 р., при цьому своєю директивою заклала недоцільний розподіл об’єднань, визначивши завдання охоплювального удару двом слабким за своїм складом арміям. Командування фронтів під час планування операції неточно розрахувало кількість необхідних сил та засобів. Внаслідок цього в ході операції через гостру необхідність нарощування зусиль командування було змушене терміново здійснювати значне перегрупування військ, що було утруднено складними погодними умовами та бездоріжжям. Повітряно-десантні дивізії використовувалися як звичайні стрілецькі. Стрілецькі та повітрянодесантні дивізії в наступі проривали оборону противника і закріплювали успіх у глибині, стали головною силою в створенні внутрішнього фронту оточення. В обороні вони виснажували ворожі з’єднання і частини.

Корсунь-Шевченківська операція увійшла в історію як перша ефективна операція з проведених після зимової кампанії 1942–1943 рр. Маючи багато спільного з іншими операціями на оточення, за формами маневру і рішучості Корсунь-Шевченківська операція відрізнялася від них низкою особливостей, що характерно саме для ведення бойових дій десантними військами: у цій битві знайшли своє повне відображення раптовість і нищівність ударів, широке маневрування і вихід на тили, швидкість дій і перегрупувань, стійкість в обороні і наполегливість у наступі. Найвищий відсоток (50 %) залучення діючих в Червоній армії військ становили саме повітряно-десантні дивізії. У результаті Корсунь-Шевченківської операції противника було остаточно відкинуто від Дніпра, були створені сприятливі умови для подальших операцій радянських військ на Правобережній Україні і звільнення усього півдня країни від гітлерівських окупантів [20].

У жовтні 1944 р. більшість з’єднань повітряно-десантних військ було об’єднано в Окрему гвардійську повітряно-десантну армію, яка в кінці року була перетворена в 9-ту гвардійську

загальновійськову армію. Для керівництва десантними частинами було створено управління ПДВ з безпосереднім підпорядкуванням командувачеві ВПС Радянської армії.

Висновки. Упродовж усієї радянсько-німецької війни парашутні десанти здійснювалися лише вибірково на найбільш відповідальних ділянках фронту. Успішною можна вважати Вяземську повітряно-десантну операцію, яка зірвала плани ворога і створила в його тилах серйозну кризу, водночас Дніпровська операція завершилася провалом і призвела до невинуватих втрат. Переважно підрозділи десантників використовували як елітну піхоту для проведення наземних операцій.

Повітряно-десантні операції підтвердили, що застосування повітряних десантів неможливе без таких чинників, як ретельна підготовка операції, єдність командування та централізація управління, знання реальної обстановки в районі десантування і передбачення її розвитку, надійне вогневе ураження противника, досягнення раптовості дій, правильний вибір місця і часу висадження, панування у повітрі, організація та підтримання взаємодії повітряних десантів з наступаючими з фронту військами, з авіацією і з морськими десантами, всебічне забезпечення бойових дій десанту [7, с. 14].

Бойове застосування ПДВ стало одним із вагомих чинників різкого зростання маневреності військ. У сфері тактики ПДВ найбільшої уваги заслуговує досвід форсування водних перешкод. Завдання на форсування частини отримували ще на підходах до водних перешкод, а з виходом до Дніпра після розвідки ворога і ріки розпочинали її форсування з ходу з широким використанням підручних засобів. Десантні засоби (десантні човни) давали змогу переправляти стрілкові підрозділи з легкою зброєю. Досвід підтвердив доцільність переправи з десантними загонами передових спостережних артилерійських постів.

Порівнюючи характерні завдання оперативно-стратегічних та оперативних повітряних десантів радянських і зарубіжних армій, то можна зробити висновок, що повітряно-десантні операції німецької і союзницьких армій мали стратегічне значення. Водночас радянські десанти, незважаючи на значно чисельніше їх застосування, розв'язували тактичні завдання, часто були незабезпечені необхідною авіаційною, артилерійською підтримкою. Повітряно-десантні корпуси втратили майже повністю весь особовий склад в боях першого року війни. Використання авіадесантної техніки для доставки вантажів не було звичною практикою. Безпосередньо військам вантажі підвозили танки, бронетранспортери, трактори і тягачі. Велику роль в забезпеченні військ боєприпасами і частково продовольством мав гужевий транспорт. В окремих випадках вантажі доставлялися власноруч [10, с. 265].

Характерними завданнями повітряних десантів Радянської армії було: сприяти наземним військам в оточенні і знищенні супротивника; дезорганізувати управління військами супротивника і роботу його тилу; захоплювати і утримувати важливі рубежі, переправи і пункти тилу супротивника; захоплювати і руйнувати аеродроми і авіаційні бази супротивника; забезпечувати висадку морського десанту шляхом захоплення прибережного району.

Характерними завданнями оперативно-стратегічних та оперативних повітряних десантів західних країн під час Другої світової війни були: сприяння збройним силам в оволодінні окремою державою, яка посідала важливе стратегічне становище у театрі воєнних дій шляхом захоплення політичних центрів, аеродромів і портів (висадки німецького повітряного десанту на територію Норвегії у квітні 1940 року); захоплення острова, який має стратегічне значення (Критська повітрянодесантна операція німецьких військ у травні 1941 року) [13, с. 59]; сприяння сухопутним військам у підвищенні темпів наступу шляхом захоплення і утримання мостів на послідовно розташованих у глибині оборони противника водних перешкодах (Арнемська повітряно-десантна операція союзників у жовтні 1944 року), а також оволодіння укріпленими районами і дезорганізація оборони, запобігання підходу резервів противника (німецький повітряний десант під час вторгнення у Голландію та Бельгію у травні 1940 року, повітряний десант союзників у районі з центром Везель у березні 1945 року та Рейнська повітрянодесантна операція) [13, с. 129]; сприяння наступаючим військам в оточенні та розгромі угруповань супротивника; сприяння висадженню на

узбережжя морських десантів шляхом запобігання підходу резервів противника до району висадження (англо-американський повітряний десант у ході Нормандської операції 1944 року захопив переправи на річках, що протікали поблизу).

Особовий склад повітряно-десантних військ протягом усієї радянсько-німецької війни відзначався найвищим ступенем бойової підготовки та хоробрістю. За час війни, за відомостями німецького командування, в полон не потрапив жоден десантник Червоної армії [17, с. 368]. Влітку 1942 року упродовж лише шести днів залишки десантних частин було переформовано в 10 гвардійських повітряно-десантних дивізій. Вони отримали звання “гвардійських” як визнання видатних заслуг їх попередників. Жодній іншій військовій частині в Радянській армії такої поваги не виявляли. Тисячі солдатів, сержантів та офіцерів ПДВ нагороджені орденами і медалями, 296 осіб удостоєно звання Героя Радянського Союзу.

1. Амстронг Дж. Партизанская война: Стратегия и тактика. 1941–1943. – М.: Центрполиграф, 2007. 2. Белов П.А. За нами Москва. – М.: Воениздат, 1963. 3. Вертикальный охват: Сборник / Сост. Ю. Сорокин. – М.: Мол. гвардия, 1981. – 240 с. 4. Гальдер Ф. Военный дневник. – М.: Воениздат, 1971. – Т. 3, кн. 2. 5. Герасименко И.А. Воздушно-десантная подготовка. Ч. 1: Парашютно-десантные средства, их подготовка и десантирование личного состава (грузов). – М.: Военное издательство, 1986. – 407 с. 6. Десанты Великой Отечественной войны / Ред.-сост. В. Гончаров. – М.: Яуза, Эксмо, 2008. – 512 с. – (Военно-исторический сборник). 7. История Великой Отечественной войны Советского Союза. 1941–1945: В 6 т. – М.: Воениздат, 1961. 8. История военного искусства: Учебник для военных академий Советских Вооруженных Сил / Б.В. Панов, В.Н. Киселев, И.И. Картавцев и др. – М.: Воениздат, 1984. – 535 с. 10, с. 521. 9. Карель П. Восточный фронт. – Кн. 2: Выжженная земля. 1943–1944. – М.: Эксмо, 2003. 10. Лисов И.И. Десантники (Воздушные десанты). – М.: Воениздат, 1968. 11. Макнаб К. Парашютисты III Рейха. – М.: Эксмо, 2005. – 175 с. 12. Малахов М.М. Удар конногвардейцев: Очерк о боевых действиях 1-го гвардейского кавалерийского корпуса (ноябрь 1941 – июнь 1942 года). – М.: Воениздат, 1961. 13. Миллер Д. Командос: Формирование, подготовка, выдающиеся операции спецподразделений. – Минск: Харвест; М.: ООО “Издательство АСТ”, 2001. – 512 с. – (Командос). 14. Ненахов Ю. Войска спецназначения во Второй мировой войне / Под общ. ред. А.Е. Тараса. – Минск: Харвест, М.: ООО “Издательство АСТ”, 2000. – 736 с. – (Командос). 15. Рейнгардт К. Поворот под Москвой / Пер. с нем. – М.: Воениздат, 1980. 16. Сало А. Застосування військ (сил) на оточення (за досвідом Корсунь-Шевченківської операції 1944 р.): Автореф. дис. ...канд. істор. наук. – К., 2005. – 18 с. 17. Сало А. Особливості та результати Корсунь-Шевченківської операції 1944 р. // Воєнна історія. – 2005. – № 1–2. – С. 41–55. 18. Сборник материалов по изучению опыта войны. Вып. 5 (март 1943 р.). – М.: Воениздат, 1943. 19. Смитт К. Парашютисты США. 1941–1945 / Пер. с англ. – М.: ООО “Издательство АСТ”; ООО “Издательство Астрель”, 2001. – 64 с. 20. Софронов Г.П. Воздушные десанты во Второй мировой войне. – М.: Воениздат, 1962. 21. Старчак І.Г. С неба – в бой. – М.: Воениздат, 1965. 22. Федоров А.Г. Авиация в битве под Москвой. – М.: Наука, 1971. 23. Форсирование Днепра 52-й армией в районе Черкасс (ноябрь–декабрь 1943 г.) // Сборник военно-исторических материалов Великой Отечественной войны. – М.: Воениздат, 1953. – Вып. 12. 24. Шапошников Б.М. Разгром немецких войск под Москвой (Московская операция Западного фронта 16 ноября 1941 р. – 31 января 1942 р.). – М.: Воениздат, 1943. 25. Шпак А.Г. Воздушно-десантные войска. – М.: Голос-Пресс, 2003. – 512 с.